

ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІН ЖОБАЛАУ МҰҒАЛІМ ІС- ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

*Қалиева К.М.¹, Утебаева Б.Т.²

¹П.ғ.к., профессор Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

²аға оқытушы, Құрманғазы атындағы қазақ ұлттық консерваториясы,
Алматы, Қазақстан, e-mail: bota071@mail.ru

Аңдатпа. Мақала мектептік білім беру жүйесіндегі мұғалімнің жобалық іс-әрекетінің мәні мен мазмұнын зерттеуге арналған. Оқу-тәрбие процесін жобалау – педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асырудың тиімді әдістерінің бірі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оның педагогикалық үдерісті диагностикалау, болжау және модельдеу қабілетімен анықталады. Олай болса, бүгінгі таңда мұғалім оқушының жеке тұлғасын оқытып, тәрбиелеп және дамытып қана қоймай, сонымен бірге жобалау іс-әрекетін жүзеге асыратын білімдер мен дағдыларды меңгеріп, өз іс-әрекетін жобалау негізінде оқушыларды әлеммен қарым-қатынас жасауға дайындауы керек.

Мақалада жобалық іс-әрекет педагогикалық жағдайды өзгерту және тұлғалық өсуді қамтамасыз ету құралы ретінде талданады. Педагогикалық жобалау дағдылары мұғалімнің білім берудегі әртүрлі мәселелерді шешу қабілетін дамытуға, өзін-өзі шығармашылық педагогикалық тұрғыдан анықтауға, өзін-өзі ұйымдастыруға, өзіндік өсу мен педагогикалық жетістіктерді жобалауға ықпал етеді, мұғалімнің құзыреттілігін арттырады және оның тұтастай тұлғалық дамуына мүмкіндік береді.

Авторлар мұғалімнің жобалық іс-әрекетінің мәні мен мазмұнын ашады; педагогикалық жобалардың түрлеріне сипаттама береді; педагогикалық үдерісті жобалаудың үлгілеу, жобалау, құрастыру кезеңдеріне егжей-тегжейлі тоқталады. Үлгілеу кезеңінің мақсаты – үлгіні талдау негізінде оқу-тәрбие үдерісін жетілдіру мүмкіндіктерін анықтау, оның тиімділігі мен сапасын арттыру мүмкіндіктерін іздестіру. Авторлардың пікірінше, бұл кезеңде жобаны жүзеге асыру барысында өзгертін оқу-тәрбие үдерісінің мәнді сипаттамаларын, аса маңызды қасиеттерін және құрамдарын ажыратып көрсеткен тиімді.

Мақалада жобаны жүзеге асырудың нәтижелілігі педагогикалық үдеріске қатысушылардың жобалау кезеңіндегі белсенділігімен байланыстырылады. Ал, құрастыру кезеңінде жасалған жобаны оған қатысушылардың нақты жағдайларда пайдалана алуы үшін егжей-тегжейлі қарастыра түсу қажеттігі ескертіледі.

Тірек сөздер: жоба, жобалық іс-әрекет, педагогикалық жобалау, оқу-тәрбие үдерісін жобалау, педагогикалық үдеріс, педагогикалық жағдаяттар, мұғалімнің кәсіби шеберлігі, үлгілеу, құрастыру.

Кіріспе және негізгі ережелер

Педагогиканың қазіргі гуманистік парадигмасы білім беру процесін оқушы, оның қажеттіліктері мен мүдделері тұрғысынан қарастыруды, бүкіл үдерісті «баланың тұлғасы мен іс-әрекеті төңірегінде» құруды талап етеді. Мұндай бағдар, яғни оқу мазмұнына немесе мұғалімнің іс-әрекетіне емес, оқушыға бағытталу мектептегі оқу-тәрбие үдерісін жаңа қырынан көріп, оны жобалаудың жолдарын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Осы тұрғыда мұғалімнің алдында тұрған басты практикалық міндет: жеке сабақтағы тақырыпты және жалпы мектеп курсына оқып үйренуде білім беру үдерісін дұрыс, педагогикалық мақсатқа сай жобалау білу.

Жобалаудың ерекшелігі - жаңа объектілердің, жүйелердің кескіндерін жасау. Жобалау өнерге жақын, өйткені ол әрқашан терең, жеке және шабытсыз, тапқырлықсыз, өзіндік ерекшеліксіз орындалуы мүмкін емес. Құрастыра отырып, жобалаушы оны нақты жағдайлармен байланыстырады, осы құрылымға қол жеткізудің жолдарын анықтайды, соңғы мақсатқа жету үшін қажетті ресурстарды іздейді. Жоба бойынша жұмыс кезінде және ол аяқталғаннан кейін жобалаушы нәтижелерді өз жобалауымен салыстырады және қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді. Көрсетілген бұл әрекеттер тізбегі - жобалаудың жалпы реттілігі.

Кез келген ізденістің бастапқы кезеңі зерттеліп жатқан құбылыстың маңызды сипаттамаларын түсіндіру болып табылатындықтан, біз ең алдымен «жобалау», «педагогикалық жобалау», «жоба», «педагогикалық жоба» ұғымдарының мағынасына тоқталуды жөн көрдік.

Мектептік білім беруді жаңғырту мәселелерін шешудің қазіргі жағдайында мұғалімнің атқаратын ролі ерекше. Ұстаз, оның білімі мен тәжірибесі, педагогикалық әдептілігі мен шеберлігі, адамгершілік қасиеті мен ісіне берілгендігі еліміздегі білім беру жүйесінің шынайы жағдайын анықтайды.

Осы орайда, мұғалімнің кәсіби іс-әрекеті күрделене түсуде: жаңа іс-әрекеттер түрлері пайда болуда, білім беру мазмұны өзгеруде, жаңа педагогикалық технологиялар жасалуда, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар жоғарылауда. Мұның бәрі негізгі педагогикалық парадигманың өзгеруі аясында өтуде.

Соңғы онжылдықтарда қалыптасқан педагогикалық іс-әрекеттің жаңа түрлерінің бірі – педагогикалық жобалау. Педагогикалық жобалаудың объектілері: білім беру жүйесі; жалпы және кәсіптік білім беру мазмұны; педагогикалық үдеріс; оқыту технологиясы; педагогикалық құралдар; белгілі бір оқу орнының және бүкіл ауданның, қаланың, облыстың оқыту жүйесі; білім алушының жеке басы; мектепшілік басқару жүйесі; педагогикалық инновациялар және т.б. Мақалада жобалаудың негізгі нысандарының бірі – мектептегі оқу-тәрбие үдерісі қарастырылады.

Бірқатар ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде жобалау интеллектуалды іс-әрекеттің бір түрі ретінде, шындықты қайта ойластыру және өзгерту түрінде [1,2] қарастырылса; зерттеушілердің енді біразы жобалауды оқушының тұлғасын қалыптастыру қажеттілігіне сәйкес белсенді әрекет [3] немесе педагогикалық іс-әрекетті жаңадан қайта құру құралы ретінде [4] анықтайды. Жобалауды білім беру үдерісін құрылымдау бойынша шығармашылық іс-әрекет ретінде қарастыратын З.С.Жиркова пайымдауы да аса қызығушылық тудырады [5].

Ал В.С. Безрукованың пікіріне сүйенсек, жобаны белгілі бір ғылыми мәселені шешу үшін біріктірілген және нақты педагогикалық жүйені қайта

құруға бағытталған әртүрлі ғылыми пәндерден алынған білімді қамтитын кешенді тұжырымдама ретінде қарастыруға болады [6].

Зерттеушілер еңбектерінде тұжырымдалған «болжау», «жоспарлау», «бағдарламалау» ұғымдарын қарастыра отырып, жобалаудың әртүрлі құрылымдық және функционалды түрлері туралы түсінікті кеңейтуге болады.

Мәселен, бірқатар зерттеушілер «жоспарлауды» іс-әрекеттің белгілі бір кезеңінде әдістер мен құралдарды қолдану реті туралы оймен байланыстырады, ал «бағдарламалау» құрылымды таңдауды және жоспарлар мен жобаларды іске асыру үшін бағдарламалар құруды қамтиды.

Тұтастай алғанда, педагогикалық жобалау күрделі міндет болып табылады, оны шешу қарастырылатын мәселенің әлеуметтік-мәдени астарын ескере отырып жүзеге асырылады, себебі әлеуметтік-мәдени, психологиялық-педагогикалық, техникалық-технологиялық және ұйымдастырушылық-басқару аспектілері өзара әрекеттестікте және бірін бірі толықтырып отырады.

Жалпы және қысқаша анықтама бойынша, жоба - бұл іс-әрекеттің негізін құрайтын үлгі, яғни іс-әрекетті бастау және оны реттеу, қазіргі мен өткенді ескере отырып ұсынылатын болашақ туралы идея. Сонымен қатар, жоба қажеттілікті, әрекет жоспарын қанағаттандыру тәсілі де болып табылады. Педагогикалық саладағы жоба әрқашан оны жүзеге асыру барысында талданып, түзетіліп отыруды қажет ететін үдеріс болып табылады.

Қолданыстағы ерекшелігі және нақты мәселелерді шешуге өте ыңғайлы жүйе ретінде жобаны оның қызметтері, құрылымы және үдеріс тұрғысынан талдауға болады.

Зерттеушілер пікіріне сүйенсек, жоба идеялар немесе ұғымдар ғана емес, сонымен бірге нақты іс-әрекеттер, сондықтан жоба педагогикалық жүйенің құрылымдық және іс-әрекеттік сипаттамасындағы қатынастар жүйесін, олардың қайта құрылу үдерісін де сипаттайды. Педагогикалық жүйедегі өзара байланыс қазірдің өзінде болғандықтан, жоба қолданыстағы осы өзара байланыстардың, белгілі бір мәселені шешуге қажет жаңа өзара байланыстардың сипаттамасын және қалаған мақсатқа жету үшін маңызды болып табылатын өзара байланыстар мен әрекеттерді сипаттайды.

Педагогикалық жоба бір уақыттағы белгілі бір іс-әрекет түрі, автордың немесе авторлар тобының жұмысы, білім беру жүйесін, жаңа педагогикалық білімді мақсатты дамыту құралы ретінде әрекет етеді.

Сонымен, педагогикалық жобалауды қарастырудың әртүрлі тәсілдерін талдау педагогикалық жобаны белгілі бір жағдайларда білім беруді жетілдіруге бағытталған педагогикалық идеяларды құруда және іске асырудағы шығармашылық ретінде педагогикалық іс-әрекеттің ерекше түрі екендігіне көз жеткізе түседі.

Жобалау мәселесі бойынша психологиялық және техникалық әдебиеттерді талдау үш кезеңнен тұратын жобалау үдерісінің құрылымын анықтауға мүмкіндік береді: а) жобаларды әзірлеу; б) оларды жүзеге асыру; в) нәтижелерді талдау және жобалау үдерісі.

Қазіргі уақытта білім беру саласындағы өзгерістер мұғалімдердің күш-жігерін педагогикалық жобаларды әзірлеуге және іске асыруға ерекше

шоғырландыру қажеттілігін тудыруда. Демократиялық өзгерістер нәтижесінде туындаған өзгерістер педагогикалық ұжымдардың шығармашылық ізденіс мүмкіндіктерін кеңейтеді, қоғамдағы жағдайдың өзіндік ерекшелігі білім беру мен педагогикалық үдерістердің мазмұны мен ұйымдастырылуына мақсатты өзгерістер енгізуді қажет етеді.

Осы орайда Е.С. Заир-Бек «білім беруді жетілдіруге бағытталған педагогикалық идеяларды құру және жүзеге асыру, белгілі бір жағдайларда оның дамуы мен қайта құрылуын «педагогикалық жобалау» терминімен анықтайды, соған сай педагогикалық үдерістерді жетілдіру міндеттерін атап көрсетеді [7].

Педагогикалық жобалаудың мақсаты «алдағы іс-әрекеттің қиялдық нұсқаларын жасау және оның нәтижелерін болжаумен» анықталатындығына өз кезегінде белгілі ғалым В.П.Беспалько назар аудартқан болатын [8].

Педагогикалық жобалау ғылыми-педагогикалық проблема ретінде қазіргі кезде қалыптасу, эмпирикалық тәжірибе мен алдыңғы зерттеулер нәтижелерін жалпылау кезеңінен өтуде.

Е.С. Заир-Бек жобалауды жүйелік көзқарас тұрғысынан зерттей отырып, бұл үдерісті білім беру жүйесінің дамуын, олардың өзгеруіне әсер етуді басқару ретінде толықтыра түседі. Педагогикалық жобалауды мұғалімнің іс-әрекет мәдениетін игеру тұрғысынан қарастыра келе, ол бұл тұжырымдаманы іс-әрекет теориясы тұрғысынан талдайды. Автордың пікірінше, мұғалімдердің кәсіби қис-әрекеті құрылымында әрдайым педагогикалық үдерістердің тиімді нәтижелер мен жетістікке жету әдістерін болжау, іс-әрекеттерді жоспарлау, талдау және ықтимал балама шешімдерді бағалау қажеттілігін көрсететін жобалау құрамдары болуы маңызды.

Бұл айтылғандар, педагогикалық жобалауға дайындықтың мазмұнына мақсатты, мазмұнды және технологиялық құрамдардың енгізілуі қажеттігіне көз жеткізе түседі және оларды ажыратып көрсетудің маңыздылығын байқатады.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Білім беру жүйесі ұйымдастырушылық жүйелер тобына жататындықтан, педагогикалық жобалау қызметі педагогикалық жүйенің тиімді дамуы мен жұмыс істеуіне әсер етеді деп болжауға болады. Жобалау мен жүйені басқарудың өзара байланыс диалектикасы бар.

Жобаларды әзірлеуді және іске асыруды ұйымдастыру кезінде көптеген зерттеушілер жобалауды жүйеге бағытталған әсер ету нұсқасы ретінде, жүйені басқару аспектілерінің немесе оның бөліктерінің бірі ретінде қарастырады.

Мұғалім үшін жобалаудың негізгі объектісі - педагогикалық үдеріс. Педагогикалық үдеріс - бұл оқушылар мен мұғалімдердің тікелей өзара әрекеттесуіне ықпал ететін құрамдас бөліктерді біріктіру. Педагогикалық жағдаят педагогикалық үдерістің ажырамас бөлігі болып табылады. Жағдаяттар әрқашан ерекше, олар сабақ, емтихан, экскурсияны өткізу барысында пайда болады немесе және әдетте дереу шешіледі.

Педагогикалық жағдаяттардың маңызы орасан зор. Олар арқылы педагогикалық үдеріс көрініс табады. Бұл құбылыс педагогикалық үдерістің және тұтастай алғанда педагогикалық жүйенің барлық артықшылықтары мен кемшіліктерін шоғырландырады.

Педагогикалық жағдаяттар өздігінен пайда болуы немесе жобалануы мүмкін. Бірақ тіпті өздігінен пайда болған мәселелер де ойластырылған түрде шешіледі, ол жағдайлардан шығу алдын-ала жобалау арқылы жасалады.

Педагогикалық жобалау үдеріс ретінде нормативтік және шығармашылық сипатта болады. Реттеушілік дегеніміз, яғни жобаны іске асырудың өзіндік принциптері, формалары, құралдары мен әдістері. Шығармашылық үдеріс - бұл әр жоба ерекше болғандықтан, мұғалім өзінің сезімдерін, әлеуетін, шығармашылығын, жеке басы қасиеттерін іске қосады. Кез-келген мұғалімнің іс-әрекетінде педагогикалық жобалаудың болуы, оның жұмысының тұрақты құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы қажет.

Жобалаудың нормативтік бөлігін сипаттайтын принциптер:

- жалпы әдіснамалық дәлелдер немесе «зерттеу дәлелдері». Жоба құндылықтарды анықтаудан басталады, ал басты назарда - білім беру мақсаттары. Құндылықтарды, мақсаттарды анықтау арнайы жалпылауды қажет етеді, сондықтан мақсаттарды анықтауға көзқарастардың әдіснамалық және теориялық негізделуі қажет, сонымен бірге оларға қол жеткізудің мүмкін жолдары туралы болжамдар қажет;

- кез-келген педагогикалық үдерісті жобалау оның әр түрлі құрамдарының бір-бірімен және сыртқы ортамен өзара әрекеттесуі ескеріле отырып ұйымдастырылғаны жөн. Жобалаудағы сәйкестілік педагогикалық үдерістердің бірлігі мен әртүрлілігін, олардың толықтырылуын, өзара байланысын және өзара әсерін қамтиды;

- ұйымдастырылған үдерістердің өзара байланысы, біртектілігі және бөлінуі ретінде анықталатын жобалауды ұйымдастырудың бірізділігі қамтамасыз етеді. Бірізділік жобалаудағы кезеңдерді ұйымдастырудың, әрқайсысының алдыңғы және келесі өзара байланысын негіздей отырып, олардың маңыздылығын алға тартады және алдыңғы кезекті келесі ұйымдастыруға бағыттайды; сондай-ақ белгілі бір кезең бойынша оны жүзеге асырудың ішінара толықтығын анықтауға көмектеседі;

- педагогикалық міндеттерді шешуге көңіл бөлу. Жобаларды іске асыруда және әзірлеуде бастысы - белгілі бір жағдайларда білім беру, оқыту, тұлғаның дамуы үдерістерінің психологиялық-педагогикалық заңдылықтарын негіздеу және қарастыру.

- адамдық басымдықтар қағидаты: ол ішкі жүйелерге, үдерістерге немесе жағдаяттарға қатысатын адамға бағдарлау ретінде негізгі болып табылады. Жобаланған нысандар оқушылардың нақты қажеттіліктеріне, қызығушылықтарына, қабілеттеріне бағынуы керек, бұл олардың шығармашылықпен әрекет етуіне мүмкіндік береді. Жобалау кезінде мұғалімге өзін оқушының орнына қою; оның мінез-құлқын, оған құрылған жүйенің, үдерістің немесе жағдайдың әсерінен пайда болатын сезімдерді болжау ұсынылады;

- өзін-өзі дамыту қағидаты, бұл жасалған жобалардың серпінділігі, икемділігі, оларды іске асыру кезінде түзету қабілеттілігін білдіреді, яғни жоба осы принципке сәйкес жасалуы керек, мұғалімнің қолындағы әдіс-тәсілдердің, құралдардың, формалардың қорынан оқушылардың жетілуіне не көмектесетінін таңдау еркіндігі болуы керек.

Жобалау үдерісінде кеңінен қолданылатын жоспардың болуы маңызды. Жоспар - бұл істердің (іс-қимылдардың) тізбесі, оларды өткізу тәртібі мен орны көрсетілген құжат. Жобалау үдерісінде жоспарлар өте кең қолданылады: оқу жоспары, тәрбие жұмысының жоспары, сабақ жоспары және т.б.. Бұл жоспарлардың әрқайсысының өзіндік мақсаты мен құрылымы бар. Осы тұрғыдан алғанда педагогикалық жобалауды педагогикалық теория мен практикада технологияны дамыту тетігі ретінде түсіндіретін зерттеушілер пікірімен толық келісуге болады.

Жобалау оның логикасын, оның әр кезеңінің мәнін түсінуге байланысты. Демек, педагогикалық жобалау дегеніміз - алдағы іс-әрекеттің дамуы жалпы идеядан нақты сипатталған әрекеттерге ауысатын, кезеңдеп орындалатын күрделі көп сатылы іс-әрекет.

Педагогикалық жобаларды әзірлеу кезінде үдерісті тұтастай ұйымдастыруға және оның әр кезеңіне тән белгілі бір қисын бар. Кезең - бұл жеке сәт, үдеріс кезеңі. Жобалау логикасының басты ерекшелігі мен күрделілігі қолда бар мәліметтерге сүйене отырып, ол арқылы кейбір болашақ оқиғалар, білім беру жүйелерінің жағдайы, педагогикалық үдерістердің дамуы болжанады.

Жобалау кезеңдерін былайша ажыратып көрсетуге болады:

I кезең - үлгілеу,

II кезең - жобалау,

III кезең - құрастыру.

Педагогикалық үлгілеу педагогикалық жүйелерді, үдерістерді немесе жағдайларды құру мақсаттарын (жалпы идеяны) және оларға жетудің негізгі жолдарын қарастырады. Педагогикалық жобалау жасалған үлгіні одан әрі дамыту және оны практикалық қолдану деңгейіне жеткізуді білдіреді. Педагогикалық құрастыру алда тұрған іс-әрекеттің болжамдық нұсқаларын жасау және оның нәтижелерін болжау болып табылады.

Нәтижелер

Жобалау сатылары мен мазмұны туралы ғалымдардың көзқарасын зерттей отырып, педагогикалық жобалау сатыларының келесі жіктемесін ұсынуға болады:

- түпкілікті нәтижені болжауға негіз болатын проблеманы анықтау және оны шешу жолдарын анықтау;

- жобаның мазмұнын түрлендірудің және түсіндірудің нақты міндеттеріне тасымалдау арқылы мақсатты нақтылау, оны іске асыру үшін әдістер мен құралдарды таңдау;

- тиісті құралдар мен реттіліктерді қолдана отырып, практикалық жағдайдағы нақты және дәйекті әрекеттер мен іс-қимылдарды анықтау.

Қорыта келгенде, педагогикалық жобалау үдерісін болжау, оның мазмұнын анықтау және педагогикалық жобаны құру технологиясымен байланыстыруға болады.

Педагогикадағы жобалау оқыту мен тәрбиелеу үдерістерін болжау, мақсат қою, жоспарлау және ұйымдастырумен байланысты. Тіпті қарапайым жеке педагогикалық жобаларды әзірлеу мұғалім үшін болжау дағдысы мен болжау тәжірибесін қажет етеді.

Болжау - алдын-ала болжау, арнайы зерттеуге негізделген бір нәрсенің алдағы дамуы мен нәтижесі туралы қорытынды. Сондықтан болжау болжамы жасалады. Жақсы жасалған болжам болашақ шешімдердің өрісін, педагогикалық іс-әрекеттің стратегиясы мен тактикасын анықтауға және белгіленген нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Болжау жобалау жұмыстарының барлық сатыларымен байланысты: мақсат қою, талдау, бағалау және өзін-өзі бағалау, іс-әрекетті жоспарлау және түзету, жобалау әдістері мен әдістерін таңдау, мақсатқа жету үдерісін ұйымдастыру және жобаны іске асыру барысында туындайтын мәселелерді шешуге бағытталған мұғалімнің мақсаттары мен міндеттері.

Болжау логикалық талдау, тәжірибе және түйсігі арқылы жобалаудағы «кейбір белгісіздіктерді» жоюға көмектеседі. Мұның өзі болжау үдерісін мұғалім үшін педагогикалық жобалаудың қажетті, тұрақты құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Кез-келген педагогикалық жоба мақсаттың нақты анықталуымен сипатталады. Мақсат қою - бұл әрдайым қозғалыс бағыты мен нәтижелерінің логикалық анықтамасы, «бағдар бойынша біртіндеп алға жылжу нүктелері». Жобалаудағы мақсат қою - бұл тәрбиешілердің мақсаттарды анықтауы, оларды талдауы және бағалауы, негіздеуі, жобалық құжаттамада көрсетуі. Демек, мақсат қою үдерісін педагогикалық жобалаудың қажетті, тұрақты құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға болады. Оқу үрдісіндегі өзгерістер кезінде оның дамуының тұрақты, табиғи заңдылықтарын бұзуға болады, бірақ бұған барлық мақсаттардың өзара байланысын және оларға қол жеткізу нәтижелерін үнемі талдау, жобаланған үдерістерді түзету арқылы жол беруге болмайды.

Оқу үдерістерін жобалау кезінде теориялық тұрғыдан ең қиын білім беру мазмұны туралы мәселе туындайды. Мазмұнды әлеуметтік мәдениеттің көрінісі ретінде және оны ассимиляциялау тәсілдері ретінде анықтай отырып, В.И.Гинецинский бұл білім беру мақсаттарына жету үшін пәндік бағыттардың және оқытушылар мен студенттердің ұйымдасқан бірлескен іс-әрекетінің мазмұнында жасалған деп санайды [9].

Жобалар жасай отырып, мұғалім әр нақты жағдайда білім берудегі пәндік бағыттар мен қызмет түрлерін құру проблемасына тап болады. Жобалау мазмұны пәндік аймақтың сипатына байланысты әр түрлі пәндерді зерттеуді көрсетеді. Пәндік бағдарламаларды және академиялық пәндердің мазмұнын жобалау теориясы нақты пәндерді оқыту әдістемесінің бір бөлігі болып табылады.

Сонымен, білім беру мазмұнын жобалау қоршаған білім беру

жағдайларына, жобалау мақсаттарының табиғаты мен мұғалімнің жеке және кәсіби сапаларының даму деңгейіне байланысты жүйемен анықталады.

Жобалау логикасына сәйкес келесі кезең жобаның мақсатын іске асыру кезінде шешілуі керек міндеттерді нақтылауға, іс-қимыл тактикасын анықтауға бағытталған; жобалау мәселелерін шешу үшін іс-әрекеттің әр түрлі бағыттары бойынша жоспарлар құру қажет. Көбінесе бұл кезеңді зерттеушілер жедел жоспарлау ретінде анықтайды [10].

Бұл айтылғандар, жобалауды жоспарлау іс-әрекетінің міндетті кезеңдерінің бірі ретінде ұғыну қажеттігіне меңзейді. Жоспарлау - бұл білім мен ұйымдасқан іс-әрекет арасындағы байланыс үдерісі. Бұл жағдайда білім - нақты мақсаттар мен күтілетін нәтижелер болжамы, орындалған іс-әрекеттер - жобаны іске асыру барысы. Осылайша, жоспар мақсаттар мен болжамды жоспардың орындалуымен байланыстырады.

Зерттеушілер жоспарлау кезінде белгілі бір жағдайларда мақсатқа жетудің ең жақсы нұсқаларын анықтау үшін ресурстар мен әдістерді біріктіру қажеттілігіне орынды назар аудартады. Педагогикалық үдерісте ресурстар іс-әрекеттің мазмұны, уақыт, материалдық-әдістемелік қамтамасыз ету, мұғалімдер мен жобаға қатысушылардың барлығының қабілеттері мен дағдылары қарастырылады.

Демек, жоспарлауды мұғалім үшін педагогикалық жобалаудың ажырамас құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға толық негіз бар.

Кез-келген жобаны әзірлеу жағдайларды талдаудан және жобалау үдерісіне кіретін мәселелерді таңдаудан басталады. Жағдайды тереңірек зерттеу және жобалау тәжірибесіндегі қарама-қайшылықтарды ашу үшін педагогикалық диагностика әдістері қолданылады. Педагогикалық жобалаудың кез-келген кезеңі мұғалімнің диагностикалық әдістерді түсінуі және оларды қолдана алу мүмкіндігімен байланысты. Алайда бұл арнайы қарастыруды қажет ететін мәселе болып табылады.

Қорытынды

Педагогикалық жобалау - бұл білім беру жүйесін түрлендіруге және дамытуға бағытталған болжалды және жалғасатын іс-әрекеттер, қажетті жағдайлар мен құралдар жүйесі.

Мұғалімнің педагогикалық жобалауы - бұл педагогикалық жүйелерді, үдерістер мен жағдаяттарды жобалау мен өзгертуге бағытталған инновациялық педагогикалық іс-әрекеттің мақсатты түрі, өйткені ол проблемалық жағдаятты анықтау, мақсат қою, түрлендіру және іс-әрекеттің мазмұнын түсіндіру қабілетін дамытумен байланысты. Іс-әрекеттің (жобаның) нәтижесіне қол жеткізу үшін тиісті құралдарды таңдай білу қажеттігі туындайды.

Сонымен, мұғалімнің іс-әрекетіндегі педагогикалық жобалау - бұл жобаны құру мен іске асырудағы мақсатты инновациялық тәсіл.

Жобалау үдерісі келесі кезеңдерді қамтиды:

- болашақ жобаны болжау;
- жоба құру;

- жобаны іске асыру.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, педагогикалық жобалаудың диагностикалық, мақсат қою, жоспарлау, болжау, талдау және бағалау, ойластырылған педагогикалық өзара іс-қимыл құрамдарын ажыратып көрсетуге болады.

Қорыта келгенде, педагогикалық жобалау мектептік білім берудің өзекті мәселесі және педагогикалық іс-әрекеттің құрамды бөлігі деген ой тұжырымын жасауға болады.

ӘДЕБИЕТ

[1].Бездухов В.П., Бездухов В.П. Аксиологическое общение как предмет педагогической рефлексии. – Текст : непосредственный //Самарский научный вестник. – 2019. – Т. 8, № 4 (29). – С. 227-231.

[2].Кирьякова А.В. Теория ориентации личности в мире ценностей: Монография. – Оренбург: РИО ОГПИ, 1996. – С. 14

[3].Зимняя И.А., Зимняя, И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

[4].Проектирование как способ инновационного преобразования педагогической действительности /И.А. Колесникова, М.П. Горчакова-Сибирская; под ред. В.А. Слостенина, И.А. Колесниковой. 2-е изд., стер. - Москва: Академия, 2007. - 288 с.

[5].Жиркова З.С. Основы педагогического проектирования: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.. - Москва: Академия естествознания, 2014. - 129 с.

[6].Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика: Учебное пособие. — Екатеринбург: Деловая книга, 2017. - 344 с.

[7].Заир-Бек Е. С. Педагогическое проектирование в системе образования: Методические материалы. - СПб., 2016. - 19 с

[8].Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989. -192 с.

[9].Гинецинский В. И. Основы теоретической педагогики: Учебное пособие. - М., 2017. - 154 с.

[10]. Заир-Бек Е. С. Основы педагогического проектирования: Учеб. пособие. для студентов педагогического бакалавриата, педагогов-практиков. - СПб., 2016. - 234 с.

REFERENCES

[1]. Bezdukhov V.P., Bezdukhov V.P. Aksiologicheskoye obshcheniye kak predmetnoy pedagogicheskoy refleksii (Axiological communication as a subject of pedagogical reflection). – Tekst : neposredstvennyy // Samarskiy nauchnyy vestnik. – 2019. – Т. 8, № 4 (29). – S. 227-231 [in Rus.]

[2]. Kir'yakova A.V. Teoriya oriyentatsii lichnosti v mire: (Theory of personality orientation in the world of values) Monografiya. – Orenburg: RIO OGPI, 1996. – S. 14 [in Rus.]

[3]. Zimnyaya I.A., Zimnyaya, I. A. Klyuchevyye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo priznaniya v obrazovanii (Key competencies as the effective-target basis of the competence approach in education). Avtorskaya versiya / I. A. Zimnyaya. – Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. – 42 s. [in Rus.]

[4]. Pedagogicheskoye proyektirovaniye: uchebnoye posobiye dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy (Designing as a way of innovative transformation of pedagogical reality) /I.A. Kolesnikova, M.P. Gorchakova-Sibirskaya; pod red. V.A. Slastenina, I.V. A. Kolesnikovoy, 2-ye izd., ster. - Moskva: Akademiya, 2007. - 288 s. [in Rus.]

[5]. Zhirkova Z.S. Osnovy pedagogicheskogo proyektirovaniya (Fundamentals of pedagogical design): ucheb. posob. dlya stud. vyssh. ucheb. zaved. /Z.S. Zhirkova. - Moskva: Akademiya yestestvoznaniya, 2014. - 129 s.

[in Rus.]

[6]. Bezrukova VS. Pedagogika. Proyektnaya pedagogika (Pedagogy. Projective pedagogy): Uchebnoye posobiye— Yekaterinburg: Delovaya kniga, 2017. - 344 s. [in Rus.]

[7]. Zair-Bek Ye. S. Pedagogicheskoye proyektirovaniye v sisteme obrazovaniya (Pedagogical design in the education system): Metodicheskiye materialy. - SPb., 2016. - 19 s. [in Rus.]

[8]. Bespal'ko V.P. Sdayutsya pedagogicheskoy tekhnologii (Components of pedagogical technology). - M.: Pedagogika, 1989. - 192 s. [in Rus.]

[9]. Ginetsinskiy V. I. Osnovy teoreticheskoy pedagogiki (Fundamentals of theoretical pedagogy): Uchebnoye posobiye. - M., 2017. - 154 s. [in Rus.]

[10]. Zair-Bek Ye. S. Osnovy pedagogicheskogo proyektirovaniya (Fundamentals of pedagogical design): Ucheb. posobiye. dlya studentov pedagogicheskogo bakalavriata, pedagogov-praktikov. - SPb., 2016. - 234 s. [in Rus.]

ПРОЕКТИРОВАНИЕ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

*Калиева К.М.¹, Утебаева Б.Т.²

¹к.п.н., профессор КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

²ст.преп., Казахская национальная консерватория имени Курмангазы,
Алматы, Казахстан, e-mail: bota071@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена изучению сущности и содержания проектной деятельности педагога в системе школьного образования. Проектирование учебно-воспитательного процесса является одним из эффективных методов осуществления педагогической деятельности. Профессионализм учителя определяется его способностью к диагностике, прогнозированию и моделированию педагогического процесса. Таким образом, сегодня учитель должен не только обучать, воспитывать и развивать личность школьника, но и владеть знаниями, умениями осуществления проектной деятельности и готовить обучающихся к взаимодействию с миром на основе проектирования своей деятельности.

В статье проектная деятельность проанализирована как средство изменения педагогической действительности и обеспечения личностного роста. Именно умения педагогического проектирования развивают у учителя способность к разрешению различных проблем в образовании, способствуют творческому педагогическому самоопределению, самоорганизации, самопроектированию собственного роста и педагогических достижений, повышают компетентность учителя и влияют на целостное развитие личности.

Авторы раскрывают сущность и содержание проектной деятельности учителя; дают характеристику основных видов педагогических проектов; подробно описывают этапы проектирования педагогического процесса: моделирование, проектирование и конструирование. Цель этапа моделирования - выявление возможностей совершенствования учебно-воспитательного процесса, поиска резервов повышения его эффективности и качества на основе анализа модели. По мнению авторов, на данном этапе важно выделить сущностные характеристики, важнейшие качества и компоненты учебно-воспитательного процесса, которые будут изменены в ходе реализации проекта.

На этапе проектирования деятельность выражена в конкретном плане действий. Успешность реализации программы будет зависеть от степени участия на данном этапе всех участников учебно-воспитательного процесса. Конструирование - это дальнейшая детализация созданного проекта, приближающая его для использования в конкретных условиях реальными участниками учебно-воспитательных отношений.

Ключевые слова: проект, проектная деятельность, педагогическое проектирование, проектирование учебно-воспитательного процесса, педагогический процесс, педагогические ситуации, профессионализм учителя, моделирование, конструирование.

DESIGN OF THE EDUCATIONAL PROCESS AS A COMPONENT PART OF THE TEACHER'S PEDAGOGICAL ACTIVITY

*Kalieva K.M.¹, Utebayeva B.T.²

^{*1}c.p.s., professor, KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

²senior teacher Kurmangazy Kazakh national conservatoire e-mail: bota071@mail.ru

Abstract. The article is focusing on the study of the essence and content of the project activity of a teacher in the system of school education. The design of the educational process is one of the effective methods for the implementation of pedagogical activities. The professionalism of a teacher determined by his ability to diagnose, predict and model the pedagogical process. Thus, today the teacher must not only educate and develop the personality of the student, but also possess the knowledge, skills to carry out design activities and prepare students to interact with the world based on the design of their activities.

In the article, project activity is analyzing as a means of changing pedagogical reality and ensuring personal growth. It is the skills of pedagogical design that develop the teacher's ability to solve various problems in education, contribute to creative pedagogical self-determination, self-organization, self-design of one's own growth and pedagogical achievements, increase the teacher's competence and influence the integral development of the individual.

The authors reveal the essence and content of the project activities of the teacher; give a description of the main types of pedagogical projects; describe in detail the stages of designing the pedagogical process: modeling, design and construction.

The purpose of the modeling stage is to identify opportunities for improving the educational process, to search for reserves to increase its efficiency and quality based on the analysis of the model. According to the authors, at this stage it is important to highlight the essential characteristics, the most important qualities and components of the educational process, which will be changed during the implementation of the project.

At the design stage, activities are expressed in a specific action plan. The success of the program implementation will depend on the degree of participation at this stage of all participants in the educational process. Designing is a further detailing of the created project, bringing it closer for use in specific conditions by real participants in educational relations.

Key words: project, project activity, pedagogical design, design of the educational process, pedagogical process, pedagogical situations, teacher's professionalism, modeling, design.

Статья поступила 23.02.2022